

UZUN SÜRMÜŞ BİR GÜNÜN AKŞAMI'NDA İNSAN: ETİK DEĞERLERİN DAYANAĞININ YAŞAMSAL ÖNEMİ

Rahime ÇETİN*

ÖZ

İnsan dünyayı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Bu anlam arayışında, aynı zamanda dünya karşısında bir tavır alır. Bu, insanın bir dünya görüşüne sahip olduğu anlamına gelmektedir. İnsan, sahip olduğu dünya görüşüne göre de ahlaki yaşamını şekillendirmektedir. Dolayısıyla insanın genel olarak dünya hakkında fikirleri karışık olduğunda, bu durum ahlaki yaşamında da bazı problemlere yol açabilir. Yani genel olarak dünya karşısında ya da ahlaki yaşamda nasıl bir tavır alabileceği, nasıl bir duruş sergileyebileceği ve bunu nasıl yapması gerektiği konusunda zorluklar yaşayabilir. Bu noktada, etik bir tavır alırken gerçekleştirdiği etik değerlerin (sevgi, saygı, güven v.s.) dayanağının ne olduğu belirleyici bir öneme sahiptir. Çünkü bu dayanak, epistemolojik olarak doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir olmadığında, yani bilgisel olarak sınımlanabilir olmadığında, bazı kritik durumlarda insanın yaşamının alt üst olması ve hatta insansal yaşamını sürdürememesi söz konusu olabilir. Bu çalışmanın amacı, bu bilgiler doğrultusunda, Bilge Karasu'nun, evrensel bir fenomenin tekil bir yaşayışını sunduğu "Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı" adlı eseriyle baş kahraman Andronikos'un yaşantısı üzerinden etik değerlerin dayanağının önemini göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Etik, Etik Değerler, Değer Yargıları, Değerlendirme, Kimlik Krizi, (Dinsel) İnanç

Human in Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı: Vital Importance of Base of Ethical Values

ABSTRACT

Human beings try to understand and make sense of the world. In this search for meaning, they also adopt an attitude towards the world. This means that human beings have world-views. They form their moral lives, according to this world-view. Thus when the ideas that human beings have about the world are complicated, this brings about some problems in their moral lives. That is to say, they face difficulties with respect to what kind of attitude to adopt, how to make a stand and how to do this in moral life and generally towards the world. At this point, the base of the ethical values they fulfill (love/like, honour/respect/esteem, confidence) when establishing their ethical attitude has a determinative importance. Because when this basis is not epistemologically verifiable (or falsifiable), in some critical situations, it could turn one's life upside down, sometimes even to the point that life cannot go on anymore. The aim of this study, in the direction of this information, is to show the importance of the basis of ethical values through the experiences of Andronikos, the protagonist of Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı by Bilge Karasu which presents a singular life of a universal phenomenon.

Key Words: Ethics, Ethical Values, Value Judgements, Evaluation, Crisis of Identity, Faith

* Uludağ Üniversitesi, Felsefe Bölümü, 100/2000 Bursiyeri Doktora Öğrencisi, e-mail: cetinrahime88@gmail.com

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2019 Bahar, sayı: 27, ss. 325- 344

Makalenin geliş tarihi: 24.02.2019

Makalenin kabul tarihi: 25.03.2019

Web: <http://flsfdergisi.com/>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2019, issue: 27, pp.: 325 - 344

Submission Date: 24 February 2019

Approval Date: 25 March 2019

ISSN 2618-5784

Giriş

Andronikos, İstanbul'un Bizans döneminde manastırda yaşayan bir keşiştir, herkesin saygı duyduğu, çok etkili bir şahsiyettir. Bir gün Bizans imparatorundan kutsal resimler (ikonalar) karşısında tapınmanın puta tapıcılık olduğu konusunda şöyle bir ferman geleceğinin haberi alınır: "Putlar, resimler kaldırılacak, putsuz, resimsiz tapınmaya dayanan bir din canlandırılacaktı. Dinin temeli buydu."¹ İmparatorun bu buyruğu karşısında, bazıları tamam diyerek imparatorun buyruğunu kayıtsız şartsız kabul ederken, bazıları ise, dinsel inançlarından vazgeçmek istemez fakat öte yandan imparatorun buyruğuna uymadıkları takdirde başlarına gelecek felaketleri (geçmişte yapılan işkenceleri) düşününce başka bir yerde yaşamaya karar verirler. Andronikos ise: "ben bu değişikliği gömlek değiştirir gibi kabul edersem yıllarca yalan söylemiş, yalan yaşamış olacağım"² diyerek böyle bir buyruğun verilmesinin bir anda kabul edilebilir bir şey olmadığını söylemeye çalışır, yani Andronikos böyle bir şeye mantığı bakımından itiraz ederek ilkece inanç denilen şeyin gömlek gibi insanlara "bunu giy!", "bunu çıkar!" denilebilecek türden bir şey olmadığını belirtmektedir. Andronikos'un inancını değiştirmek istemeyişinden ya da gitme/kalma meselesinden önce böyle bir buyruğa itirazı vardır: "Durup dururken, akşamdan sabaha böyle bir şey çıkarmak akıl karı değildi. Toplantılarda gerçekten kararlaştırılan, Tanrı bilir, neydi..."³ Dolayısıyla Andronikos, birdenbire din değiştirme durumunu ilkece çok aykırı bir şey olarak gördüğü için buna "hayır" demesi gerektiğini düşünür. Fakat kalıp da "hayır" demesi durumunda başına gelebilecekler besbelliydi: zindana atılma, aforoz edilme ve dahası ölümüne karar verilebilirdi. "Zindana atılacağı muhakkaktı. Hem de iki gün sonra. Kesin, düpedüz bir bilgiydi bu."⁴ Andronikos, o gece kendi kendine tartışır, konuşurken: "zindandan bu kadar korkuyorsam, zindana atılmağı bu kadar korkunç bir şey sayıyorsam, inancımın gücünü duyduğumu, inancımı değiştirmemeğe karar verecek ölçüde inandığımı nasıl söyleyebilir, nasıl düşünebilirim?"⁵ diyerek kendi inanç anlayışına göre kendi inancını yeterli bulmamaktadır. Böylece Andronikos, kendindeki inancı sorgulamaya, kendiyile ilgili değerlendirmeler yapmaya başlar; kendine yönelik suçlamalarda bulunur: "İnancı uğruna zindana atılmağı bile göze alamayan adamın inandığı söylenebilir mi? O halde, gerçekte, inanmıyorum. O halde,

¹ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.24.

² A.g.y.,s. 36.

³ A.g.y.,s. 29.

⁴ A.g.y.,s. 35.

⁵ A.g.y.,s. 35-36.

yıllarca, bilmeden, farkına varmadan, yalan söyledim. Yalanımı yaşadım, yaşattım başkalarına da. Kendimi aldatmakla kalmamışım, herkesi de aldatmışım.”⁶ Herkesin inandığı, saygı duyduğu bir kişi olan Andronikos, kendini ikiyüzlü biri olarak nitelendirir. Andronikos, kendi içinde kopan kıyameti düşünürken dışarıda da olaylar gelişir ve ferman gelmek üzeredir. Peki inanmadığı bir şey için mi “hayır” diyecektir Andronikos? Kısaca, her türlü işkenceden, ölümden korkmayacak kadar inanmadığını görünce (duyduğu korku karşısında yeteri kadar inanmadığını görünce) Andronikos’un iç dünyası yıkılmıştır. Enine boyuna düşünüp, ölçüp tartarak içinde bulunduğu durumu, iç dünyasında olup bitenleri halletmesi için rahatsız edilmemesi, yalnız kalması gerektiğini düşünür. Bunun için de adaya kaçar. Bu (adada geçirdiği süreç), zihninden geçenleri geriye doğru düşünmesiyle devam eden bir yolculuktur.

Andronikos’un, inanmadığını görünce kendisiyle ilgili değerlendirmeleri nasıl oluyor? Andronikos, kendini, kendi gözünde nasıl bir kişi olarak görüyor? Kendiyle başbaşa kaldığında kaçma eylemi ve kendi karşısında nasıl bir “kendi imgesi” yaratıyor? Yoksa kendine dönük tüm bu suçlamaları ve hesaplaşmaları onun etik bir kişi olduğunu mu gösteriyor? Bu çalışmada bu gibi sorulara cevap aranacaktır.

(Dinsel) İnanç Temelli Değerlendirme

Bir şeyler yapmalı, bir şeyler kurmalı. Ama kurmak... Kurmak gücünü bulmak için... Andronikos gülüyor. Hala kaptırabiliyor kendini bu gibi saçmalara, saçma düşünce zincirlerine... Kendini aldatmaktan başka işe yaramayan bu kısır... Kısır bile değil. Kısırlığı baştan kabul etmiş. Bu çeşit döngülere kısır bile dememeli. Kısırlığı baştan kabul ettiğini unutmamalı. Sevgi sözünü bol bol kullanabilmek, başı dönesiye, esriyesiye, karşısındakileri inandırmasıya, karşısındakileri kusturmasıya sevgi sözü ile oynayabilmek için sevginin bütün evreni ayakta tuttuğuna başta kendini inandırabilmek için, kısırlığı baştan kabul ettiğini unutmamalı... [...] Oysa bir şeyler kurmak için inanmalı insan. Her şeyden önce, inanmalı... Döngünün kısırlığına, kısır bile sayılamayacak boşluğuna saplanıyor gene. Saplansın. Ne çıkar. Saplanıp saplanmamanın değeri kalmadı artık. Son iki günün

⁶ A.g.y.,s. 38.

bunluğuna yeniden girse, bu bataкта batsa bile, bu düşünceyi
durduramaz ki... Kısır da olsa.⁷

Andronikos, şimdiye kadar tüm yaşamını bir dinsel inançla temellendirdiğinden sevginin de ancak bir dine bağlı yaşanabileceğine, gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır; inancı sarsıldığı için de kendisini sevgiye, sevgiden söz etmeye bile layık görmemektedir. Oysa Andronikos'ta o manastıra girmeden önce de bir sevgi vardır; herhangi bir dine bağlı olmadan da sevgiyi yaşayabilir, insanlara yardım edebilir. Bunun için bir dine gerek yoktur. Nitekim sevgi, saygı, güven, minnet gibi etik değerler, herhangi bir dinin öğrettiği şeyler değildir. Aksine dinler bu değerleri kullanarak atıfta bulunurlar. Şöyle ki; "Bizde sevgi, saygı, güven vs. değerler işlenir" gibi sözlerle insanlar bir dine mensup edilmeye çalışılır. Böylece dinler, etik değerlerin yaşanmasının ancak kendileriyle mümkün olabileceğini söyler. Fakat insanın bu etik değerleri yaşaması için bir dine girmesi asla zorunlu bir gereklilik taşımamaktadır. Nitekim Kuçuradi'ye göre,

Her din, belirli bir öğretiden (doktrinden, dogmadan) ve bununla bağlantılı olan bir ahlak sisteminden (bir değerlendirme ve davranış normları sisteminden) oluşur. Tarihsel olan bu öğretilerde ve ahlak sistemlerinde bazı ortak noktalar olabilmekle birlikte, aralarında önemli farklar da vardır. Yoksa farklı dinlerden söz edilemezdi. Bir kişinin bir dine mensup olması, ona öğretilen ve diğerlerine göre farklılıklar gösteren bir öğretinin - epistemik özelliğine bakmaksızın - "doğruluğuna" inanması ve bu öğretiyle ilgili olan değerlendirme ve davranış normlarının - epistemolojik ve aksiolojik özelliklerine bakmaksızın - taleplerini yaşamda yerine getirmesi demektir.⁸

Dolayısıyla bir tür ahlak sistemi olan dinler, kişilere neyin "iyi" neyin "kötü" olduğunu, dolayısıyla yapılması ya da yapılmaması gerektiğini öğretmek, böylece de kişilerin başkaları ve kendileriyle ilişkilerinde değerlendirmelerini ve eylemlerini belirlemek isteyen, bir grupta geçerli kılınmış norm bütünleridir, yani çoğu değişik ve değişken olan değer yargıları ve davranış kurallarıdır.⁹ Bu nedenle, dinsel inanç, insanın başkalarıyla ya da kendisiyle ilgili değerlendirmelerinde ya değer biçmesine ya da değer atfetmesine neden olmaktadır. Bu durumu Andronikos'un kendine yönelik

⁷ A.g.y.,s.10.

⁸ Kuçuradi, İoanna, İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2011,s.81.

⁹ A.g.y.,s.81.

suçlamalarında, yani yanlış değerlendirmelerinde görmek mümkündür. Bunlardan biri şöyledir: “[...] yıllarca, keşiş olarak, din adamı olarak, bu inancı yaşadım, bu inanca bağlılığımı her türlü kuşkunun üzerinde, ötesinde saydım. İnsanlara, yeterince inanmadıkları için ilendim, saldırdım. İnancın, her türlü zenginliğin, her türlü acının üstünde olduğuna, her türlü dünya malı ile dünya acısının üstünde olduğuna, zengini de, yoksulu da, inandırmağa, kandırmağa çalıştım. Yoksa, alıştığım için mi yapıyordum bunu? Alıştığım, öyle düşünüp öyle söylemeğe alıştığım, gerisini düşünmeği aklıma bile getirmedim, su içer, yemek yer, yürür, yatıp uyur gibi bu işleri yaptığım, ne yaptığımı tamamıyla unuttuğum, aklıma bile getirmedim için mi?”¹⁰ Buradan da anlaşılacağı üzere, Andronikos, bağlı olduğu dinin normlarıyla, yani değer yargılarıyla ezbere bir değerlendirme yaparak, yaptıkları sanki tartüfçülük gibi kendini ‘Tartuffe’* olarak görmektedir.¹¹ Burada üzerinde durulması gereken bir başka belirleyici nokta da, Andronikos’un tüm bunları yapmasının (dinin gerektirdiklerini yerine getirmesinin) tek nedenini alışkanlığa dayandırmasıdır; insanın onuru, değeri yerine. Şöyle der Andronikos: “Yıllarca dilim alıştığı, aklım alıştığı için inandığımı sandığım şeylere, gerçekte inanmadığımı bugün anlıyor, bu inanç uğruna zindana atılmağı korkusuzca yüzleme gücünü kendimde bulamıyorsam, yeni bir şeye nasıl inanabilir, nasıl herkesle birlikte kendimi de bir kez daha aldatabilirim?”¹²

Etik tarihinde bir dönüm noktası olan Kant’ın, erdemi, ahlaksal (özgür) bir yetenek olarak tanımlarken böylesi bir yeteneğe ahlaksal değerini veren özgürlük hakkında söyledikleri, alışkanlıkla yapılan bir davranışın değersizliğini göstermesi bakımından dikkate değer olsa gerek:

Bir yetenek, eylemde bir kolaylık ve seçimin öznedeki bir etkinliğidir. Ancak böylesi her kolaylık özgür [doğal] bir yetenek değildir; çünkü eğer o bir alışkanlıksa, yani sıklıkla tekrarlanarak eylemin bir zorunluluk haline gelen tekbiçimliliği ise özgürlükten

¹⁰ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.36.
**Le Tartuffe*, Moliere’in 1664 yılında yazmış olduğu bir tiyatro eseri olup kitabın adı, hem dindar hem sahtekar bir adam olan başkahramanın adından gelir. Kelime anlamı sahtekarlık olan tartüfçülük de dilimize yerleşerek kavramlaştırılmıştır.

¹¹ Bu benzerlik daha önce şu makalelerde tartışılmıştır: Kaygı, Abdullah, “Felsefeyle Edebiyat Arasındaki Farklı İlişkiler”, *Felsefe ve Edebiyat*, Mustafa Günay- Ali Osman Gündoğan (ed.), Çizgi Kitabevi, Konya 2014, s. 77-78-79. Kaygı, Abdullah, “Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı’nda Andronikos, Uzun Sürmüş Bir Çağın Sonunda Türkiye”, *Anadolu Sanat*, Bilge Karasu Özel Sayısı, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanlığı, Eskişehir 1996, s. 108.

¹² Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.38.

kaynaklanan bir şey değildir; bu yüzden de o, ahlaki bir yetenek değildir. Dolayısıyla, buna 'yasanın tasarımı aracılığıyla eylemde bulunmayı kendisinin belirlediği' eklenmedikçe erdem yasaya uygun özgür eylemler için bir yetenek olarak tanımlanamaz.¹³

Başka deyişle, bir eylemin ya da istemenin ahlaksal bir değeri olup erdem olarak adlandırılabilmesi için bedensel bir hareket olarak davranışın mekanik bir biçimde yinelenerek gerçekleşmemesi gerekir. Ada yaşantısında Andronikos, şimdiye kadarki yapıp etmelerinin şartlı reflex gibi tek bir biçimde gerçekleşmesinden farklı olarak "özgür isteme"siyle bir şeyler yapar: "Ne zamandır elleri böylesine özgür değildi, olmamıştı... Ya haç vardı, ya resimler; ya buhurluk ya da körlerin, topalların, çocukların elleri, ağızları, dudakları; mumlar ya da inciller, tespihler. Kürekler; uykusuz, duraksız kürekler."¹⁴

Peki kimdir özgür kişi? Kuçuradi bu soruya şöyle yanıt vermektedir: "Özgür kişi, her gün yaşarken, yapabildiği kadar çok, doğru değerlendirmelere dayanarak ve insanın değeriyle değerlerin bilgisini de hesaba katarak eylemde bulunan kişidir. Yaşarken, doğru değerlendirebilen ve buna dayanarak gerekeni yapan (eylemleriyle değerlerin yaşanmasını veya o koşullarda insanın değerinin en az harcanmasını sağlayan) kişinin özelliğidir etik özgürlük."¹⁵ Oysa Andronikos, şimdiye kadar hep verili olana (dinin buyruklarına) uyararak olanak olarak sahip olduğu özgürlüğünü açığa çıkaramamıştır.

Dolayısıyla sevgi, saygı, güven gibi değerlerin gerçekleşmesiyle oluşan, yani bu gibi değerlerin yaşantısı olan "değerlilik yaşantıları"¹⁶nı yaşamak yerine, Andronikos'un, şimdiye kadar, alışkanlıktan dolayı yerine getirdiği dini ritüeller (bilgisel kaynaklı olmayan kurallar) ile etik değerleri bir tutması (karışırması) sonucu değer yargılarıyla örülmüş bir yaşama sahip olduğu görülmektedir. Şöyle ki; "Oysa bu inancın temsilcisi, insan kılığındaki temsilcisi, din adamı olarak, kimini yerdim insanların, kimini övdüm. Gün oldu, insanların inançlarını ölçüye, tartıya vurup kiminin doğru, kiminin eğri yolda olduğunu söyledim. Kendimi düşünmedim hiç. Kendimi, doğru yoldan ayrılamaz görüyordum demek. Demek, yıllarca sevgi sözü ettim, sevgiyi

¹³ Kant, Immanuel, The Metaphysics of Morals, çev. M. Gregor, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, s.207.

¹⁴ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.12.

¹⁵ Kuçuradi, İoanna, Çağın Olayları Arasında, Bir Değer Sorunu Olarak Özgürlük, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s.52.

¹⁶ Kuçuradi, İoanna, Etik, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.191.

saygıdan, saygıyı el öpmekten, el öpmeği elimi öptürmekten, resim, haç öptürmekten ayırmadım. Evlerde, insanlar arasında birtakım sevgileri beğendim, birtakım başka sevgileri kınadım; benden istenen kutsamayı esirgediğim oldu. Bütün bunları yaparken de, bunu yapmağa hakkım var mı, yok mu, diye düşünmedim. Bütün bunları yaparken, bana öğretilen, içinde büyüdüğüm, içinde varlık olarak gerçekleştiğim, temsilciliği günün birinde elime teslim edilen bir inancı düşünüyorum, o inanç adına yapıyordum yaptığımı.”¹⁷ Oysa şimdi Andronikos, inancı bir sınama geçirdiğinden bu yaptıklarının tümünü bir değere dayandırabilmekten ziyade onların değersizliğini görmektedir.

Nitekim “Her türüyle inançlar kişiseldir: bir kişinin inançlarıdır. Ne var ki, bir kişinin ortaya koyduğu bir inanç ortak inanç (ortak inanma konusu!) haline gelebilir; hatta bazı inançların planlı bir şekilde öğretilmesinin sağlanabildiğini görüyoruz. Bu ortak “inançlar” – ister boş olsun, isterse de doğru ya da yanlış bilgiye dayansın – doğruluğuna inanılan inanç önermeleridir. (Bu da saçma bir şeydir; çünkü bu, ancak geçerli-geçersiz olabilecek, doğruluğu-yanlışlığı söz konusu olamayacak ve gerekliliği temellendirilemeyecek önermeleri doğru saymak demektir). Bir grubun, genellikle (yapılması) gereken konusunda ortak genel düşünceleri, o grupta geçerli değer yargılarıdır bunlar.”¹⁸ Dolayısıyla etik değerlerin yaşandığı “değerlilik yaşantısı”nın aksine “değerlilik inançları” etik ilişkide kişinin yaşantısını belirleyen inançlardır, çünkü kişinin belirli bir durumda onların gerçekleştiğini ya da tersini görmesi, yaşantısını oluşturur. Bir kişinin “değerlilik inançları”, değerlilik konusunda tasarımlarından oluşabilir; ya da değer sorunlarıyla – insanın değeri ve etik değerlerle – ilgili bilgisinin ürünü olabilir. “Değerlilik tasarımları”yla kastedilen, kişinin bilgisel bir temele dayanmayan veya yanlış bir bilgiye dayanan inanmalarıdır; sahip olduğu değer yargıları, kişi imgesi, v.b.dir. Bunlar genellikle yanlış bir indüksiyon ürünü, psikik-toplumsal kaynaklı, bilgisel temeli olmayan kişi inançlarıdır.¹⁹

Öyleyse Andronikos, yaşamı boyunca değerlerle ilgili yanlış bir bilgiye dayanarak değer olmayan bir şeyi (dinsel inancı), değer sayar, yani değer olmayan bir şeye değer atfetmektedir. Ancak aynı zamanda değer atfettiği şey (inancı) yüzünden yine bu inancın getirdiği değer yargılarıyla kendine değer biçmektedir. Andronikos örneğinden de görülebileceği gibi, insanın “değer” olarak gördüğü şey, kendisine değer biçmesine ve hatta kendisini değersiz

¹⁷ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.36.

¹⁸ Kuçuradi, İoanna, Etik, T.F.K. Yayınları, Ankara, 2006, s.48.

¹⁹ A.g.y.,s.48.

görmesine neden olabilir. Şu ifadelerde bunu açıkça görmek mümkündür: "Andronikos, herhangi bir yanının değerli, korunmağa layık olduğunu düşünüyor değil. İşkenceden korku iyi, bunun ötesinde başka bir şey bulamıyor. Ama bu korkuyu benimsemekten, ondan gurur duymak değilse bile utanç duymamaktan başka çıkar yol yok. Biliyor."²⁰

Dolayısıyla, burada, felsefi bilgiyle değerlendirmenin yerine dinsel normlara bağlı olarak yapılan (yanlış/ezbere) bir değerlendirme görülmektedir. Böyle bir değerlendirmenin gölgesinde kalan kişi (Andronikos), kendi gözünde kendi "değeri"ni "0 (sıfır)" olarak görebilir. Kendi imgesini bu denli (sıfır olarak adlandırabilecek kadar) aşağı görmektedir Andronikos: "Ansızın, matematikçilerin sıfır dedikleri şeyi düşünüyor. Onların sıfırı, o güne değin kendisinin yokluğu düşünmek için kullandığı terimlerden – ansızın – apayrı görünüyor gözüne."²¹ Oysa insan, değerlerin taşıyıcısı olarak sahip olduğu olanaklardan dolayı değerli bir varlıktır.

332

Yaşamın Değeri Işığında Kişinin Kendi Değerini Görme Çabası

Andronikos, duymuş olduğu korku karşısında inancının sarsıldığını görünce "boş inanç"ın yarattığı bir boşlukla karşı karşıya kalır; bu boşlukta tutunacak bir bağ, bir "anlam" bulmaya çalışır; içinde bulunduğu boşlukta iç muhasebesi devam eder: "Yıllarca yalan söylemiş, yalan yaşamış olacağım, diye bağlıyor düşüncesini. Oysa bunu istemiyorum. Ama zindana atılmak da beni korkuttuğuna göre, inandığımı sandığım şeye beni bağlayan inanç bağlarının ne kadar ince, ne kadar dayanıksız olduğunu anlıyorum. Tabi, bunu anlamak o kadar kolay olmamıştı. Anlamaktan sonra gelen bir hal vardı: Kavramak. Anladığının bütün ağırlığını beyninde duymak, ellerinde, kollarında, damarlarında duymak."²² Bu, Andronikos'un o ana dek yaşamının muhasebesidir. Bu muhasebe, kişinin kendiyle hesaplaşmasını, dünyadaki yerini belirlemesini ve amaçlarının değerini görmesini olanaklı kılmaktadır. Andronikos'ta bunun tezahürlerinden biri şöyledir: "Andronikos, önceleri korku duymuştu içinde. Bu tartışmalara katılmıyor, katılmak istemiyor, katılamıyordu artık. Daha kötüsü, katılması için içinden gelen bir dürtü, bir istek yoktu. Yoktu, çünkü – işte burası korkutucuydu – çünkü tartışılanların önemine, gereğine inanmıyordu. Böyle şeylerin tartışılması saçmaydı. Herkes

²⁰ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.41.

²¹ A.g.y.,s. 16.

²² A.g.y.,s.37.

temeli bırakıp çatının kiremidinden söz açıyordu. İki oluklu mu, üç oluklu mu oldu?"²³ Buradan da anlaşılabilceği gibi, kişinin kendiyile hesaplaşması aynı zamanda anlam sorunuyla karşılaşabileceği "yer"dir. Bu hesaplaşma sırasında kişi, felsefi bilgiyle değerlendirdiğinde eylem ve istemelerinin insan için bir anlam ifade edip etmediğini görebilir.²⁴ Böylece kişi, (gerçek) değerini görebilir ve *kendi bilgisini* edinebilir: "Kendi kendine soru sormak, kendi kendine kendi üzerine soru sormak, kendi kendini araştırmak, belki de, adanın ilk öğrettiği şey olacak. Bugüne dek, farkına varmaksızın yaptığı, yapmış olacağı bir şeyi, burada, bile bile, farkına vara vara, yapıyor sabahtan beri."²⁵

Dolayısıyla Andronikos, kendiyile hesaplaşmasında kendi imgesini "0 (sıfır)" olarak görmenin yanısıra bir insan olarak sahip olduğu olanaklarının bilincine varmaya ve kendi değerini görmeye çalışarak yeniden "kurma" girişimlerinde bulunmaktadır: "Kaos'a ancak tanrı düzen getirmişti. Ama sıfırın üstüne insanlar biri, ikiyi çıkabiliyorlardı. Bu orman sıfırdı şimdi. Biri, ikiyi, üçü çıkmak, sıfırdan hareket ederek... Bu da yepyeni bir düşünce: Sıfırdan hareket etmek... Sıfırdan hareket ederek, kolu gücünce, kafası, insanlığı gücünce, bir şeyler dizmek art arda, bir şey yapmak..."²⁶ Kişinin kendi potansiyelini görüp açığa çıkarma ve olanak olarak sahip olduğu değerlerini gerçekleştirebilme çabası, beraberinde bir anlam arayışını getirmektedir. Kişinin yaşamındaki anlam sorununa ilişkin dönüm noktaları, bu arayışı ya da hesaplaşmayı felsefi bilgiyle yapıp yapmadığına doğrudan bağlı görünmektedir.

Bu dönüm noktalarında kişi, hep bir dayanak, **ölçü** aramakta ya da hep varolan ölçüye göre ölçüp tartmaktadır. Burada belirleyici olan, ölçünün ne olduğu olsa gerek:

Yüreğin, şakakların atışına ayak uydurmalı, nabzın atışına. Tanrının, insanın içine yerleştirdiği tek, şaşmaz ölçüye... Değişken ama şaşmaz ölçüye. Bu ölçünün şaşması, bir türlü sonuç verir, iki türlü değil.²⁷

Oysa ölüm yararsız bir şey, boş bir şey. Ağzındaki lokmayı unutuyor Andronikos. Ölüm, kaçınılması gereken bir şey. Ölçü, herhangi bir nedenden ötürü, insanın içinde şaştığı zaman, yapılacak bir şey

²³ A.g.y.,s.21.

²⁴ Kuçuradi, İoanna, Etik, TFK Yayınları, Ankara, 2006,s.160.

²⁵ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.47.

²⁶ A.g.y.,s.16-17.

²⁷ A.g.y.,s.17.

yoktur. Tanrı işlettiğini durdurmuş oluyor. Ama dışarıdan uzanan bir el, insanın içine girer, ölçüyü şaşırtmak isterse, insanın yapacağı tek bir şey vardır. O eli tutmak, o bileği bütün gücünü kullanarak bükmeğe çalışmak, gerekirse, kesmek. Ya da... İnsanın içine hiçbir elin uzanmağa hakkı yok, olmamalı. Ya da... Andronikos düşünüyor, benim yaptığım şey de var, diyor, benim yaptığım, kaçmak... O bileği bükmeğe gücü yetmediği, yetmeyeceği için, bu gücü bulma gücünü verecek bir inancı olmadığı için, kaçmak...²⁸

Dolayısıyla kişinin kendini bulması, aynı zamanda ölçüyü bulması olsa gerek. Peki bu ölçü nereden gelmektedir? İnsanın değerinin ve onurunun bilgisinden mi, doğruluğu yanlışlığı söz konusu olmayan, gerekliliği temellendirilemeyen (dinsel) inançtan mı? Andronikos'un ölçüsü inancıdır, fakat bu inanca rağmen kendi değerinin bilgisini yaşamın değeriyle görmeye çalışmaktadır. Bu gel-gitte (inancı karşısındaki duruşu ve kendi oluşu) Andronikos'un arayışı şöyle devam eder:

334

Şimdi, yemek yemenin de, yatıp uyumanın da, herhangi başka bir alışkı gibi, kişiyi ölüme yaklaştırdığını, dua etmenin de kişinin içindeki ölüm payını artırdığını görüyor. Ölçü şaşmıyor insanın içinde. Ölçünün tek bir durağı, tek bir sonu var. Tek yere doğru kayıyor her geçen günle birlikte. O halde, her gün yeniden bir şeyler yapabilmeli, her gün yeniden kurmalı, düzeltmeli dünyasını, her gün yeni bir şey katmalı ki yaşayışına, ölüm payı artacak yerde eksilir gibi olabilsin, dağılsın, parçalansın; yaşayışını kolaylaştıran kendi alışkılarının yanında kendi getirdiğin değişiklik de olsun, bu denge içinde, yaşadığını, sürüklenmediğini anla, anlayacak hale gel...²⁹

Burada kişinin, "içindeki şaşmaz ölçü"ye göre kendine değer biçmesi ya da değer atfetmesi değil, tüm etik değerlerin gerçekleşebildiği ve bundan dolayı da onların gerçekleşme olanağının olduğu "yer" olan yaşamı olumladığı görülmektedir. Andronikos, burada bir durum **değerlendirmesi** yapmaktadır ve bu sayede herkes için değerli ve en değerli şey olan yaşamın anlamına ilişkin bir soruşturma (yeniden kurma çabası) yürütmektedir.

Nitekim Kuçuradi şöyle der: "İnsan yaşamının bütün ifadelerinde görülen bir etkinlik olan değerlendirme, bir şeyi değeri bakımından seyirci olarak yargılamak, ona hazır bir ölçüye veya değerlendirilenin dışında olan

²⁸ A.g.y.,s.17-18.

²⁹ Ag.y.,s.47.

başka bir şeye göre değer biçmek ya da bir nitelik yüklemek değildir. Değerlendirmek, değerlendirilenin kendi alanı içinde özel durumunu görmek ve göstermektir.”³⁰ Böyle bir (doğru) değerlendirmenin ışığı altında Andronikos, kendi beninin tatminini sağlamak ya da anlamlı kılınmış şeylere değer atfetmek yerine söz ve eylemin tutarlılığının ve bütünlüğünün önemine dikkat çekerek asıl olanın, etik değerlerin değerini ve anlamını görebilmenin yanında bunların yaşamda karşılığını görmenin ve göstermenin olduğunun farkındadır. Bunu, açıkça şu ifadeler göstermektedir:

Kendini duymak, gücünü sınamak, istediğini yapmağa gücü yetebileceğini anlamak için güç yoldan gitmek, iyidir, gereklidir. İnsanın, gerçekleşmesini istediği bir işe önce kendi benliğini koşması, işe önce kendinden başlaması gerekir.

Andronikos birden duruyor. Bunları düşünmek, düşünce tekerleklerini, düşünce çemberlerini boşuna çevirmek olmaz mı? Bununla birlikte, bunları söz olarak düşünmek, söz olarak tasarlamak, sözlerden güç almak...

Sözlerden güç almak... Ama sevgi sözünü ettiği zamanki gibi, kısırlığı önceden kabul ederek değil. Belki de eskisine göre değişiklik sayılabilecek tek şey bu. Baştan kabul etmiş olmuyor birtakım şeyleri.³¹

Yukarıdaki ifadelerde, Andronikos'un kendi yaşamına ilişkin bir "değerlilik yaşantısı" oluşturma çabasının örneği görülmektedir. O halde, "sevginin, kurmanın, yapmanın, sözü değil, kendi gerek; yaşanması gerek bunların..."³² Andronikos'un bu anlam arayışı, "insan onuru" denilen şeyin içeriğinin oluşturucuları olan, insanın olanak olarak sahip olduğu etik değerleri yaşama yollarını arama olsa gerek. Çünkü Andronikos, "Konuşurken içinden mi konuştuğunu, sesli mi konuştuğunu, insan her zaman bilmeli"³³ diyerek bu ikisi arasındaki farkın farkındadır. Bu farkındalık insan olmanın bilgisiyle mümkün olsa gerek. Nitekim, "insan olmanın bilgisi: insanın ne gibi yapısal olanaklara sahip olduğunun ve bu olanakların her birinin değerinin – yani diğer benzer olanaklara göre yaşam için özelliğinin – bilgisidir."³⁴ Örneğin, Andronikos'un (inancını kaybetmesiyle başlayan

³⁰ Kuçuradi, İoanna, İnsan ve Değerleri, TFK Yayınları, Ankara, 2010, s.14-15.

³¹ A.g.y.,s.48.

³² Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.56.

³³ A.g.y.,s.23.

³⁴ Kuçuradi, İoanna, Uludağ Konuşmaları, TFK Yayınları, Ankara, 2009, s.49.

süreçte) inancının dışında bir güçle gördüğü olanakların değerinin farkının bilgisi.

Bu yol bitmez herhalde. İnsan ölür, o yolun bir yerinde kalır. Ama bu yolda ilerleme gücünü veren şey, bir şeyler yapmak dediği şeyi yapma gücünü veren şey, inançsa, Andronikos daha yolun başında yaya kalmıyor mu? İnanç değil de başka bir şey olabilir mi bu gücü veren?³⁵ Olabilir!

Peki tüm bunlara, yani Andronikos'un, değer bilinciyle kendini bulma ve insan ve kişi olarak değerini görme gücünün (olanak olarak) farkında olmasına rağmen o "şaşmaz ölçüyü" dönüp dolaşıp "kaçma"ya dayandırmasının nedeni ve sonucu nedir? Şimdilik bu, burada bir soru olarak bırakılacaktır.

"Şaşmaz Ölçü" nün Şaşması: Kimlik Krizi

Andronikos için tek yol kalıyordu. Kaçmak. Gitmek. Kendini de, başkalarını da aldatmayacağı, aldatmak zorunda kalmayacağı bir yere kaçmak, bir yere gitmek. Öyle bir yer ki kendisinden yalnız inancını değiştirmesi değil, eski inancına göre hareket etmesi, davranması da, istenmesin. Öyle bir yer ki, bugüne dek topluluk içinde Andronikos neyi simgelemişse, orada öyle bir şeye yer olmasın.³⁶

Şimdi burada, kişinin kendine değer atfetmesi, onunla ilişkilerinde başkalarının ona atfettiği veya biçtiği değeri, kendi değeri diye benimsemesi olarak ortaya çıkmaktadır. Kişinin kendine atfettiği bu "değer", kendisine atfedilmiş ya da biçilmiş, bazen taban tabana zıt, "değer"lerin bir muhasebesini yapmakla, sonunda sahip olduğuna inandığı, çoğunluk tarafından ona atfedilmiş ya da biçilmiş değer olmaktadır. Bu muhasebe, kişinin yapıp ettikleriyle başkalarında uyandırdığı kanıların, olumlu ve olumsuz kanıların muhasebesidir. Kişinin kendi gözünde kendi değeri, çoğu zaman, ister "olumlu" ister "olumsuz" olsun, bu kanılar olmaktadır.³⁷ Andronikos, her ne kadar kaçarak bundan kurtulmaya çalışmışsa da kendi gözündeki değerini, dinsel normlarla şekillenen, toplumun dayatmış olduğu bir insan imgesinde bulmaktadır. Bu yüzden, daha önce de belirtildiği gibi,

³⁵ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.49.

³⁶ A.g.y., s.39.

³⁷ Kuçuradi, İoanna, Etik, TFK Yayınları, Ankara, 2006,s.161.

kendi imgesini “0 (sıfır)” olarak görmektedir. Böylece, böyle bir “kendi imgesi (0)”ne dönüşün ve “kendi anlayışı”nın bir ürünü ve bunun sonucu olan değerlendirme: “...başka hayat bilmeden manastıra girmiş olan, çekirdekten yetişme keşiş olan Andronikos için, kendine başka bir meslek bulmak, başka yoldan ekmeğini kazanmak, evlenip çoluğa çocuğa karışmak yolları kapalıydı. Kısır kalmağa, evlenmemeğe keşiş olarak verdiği sözü, verdiği kararı geri almak ona, şimdi bile, güç, aşağılık, olanaksız, alçakça bir iş diye görünüyor.”³⁸

Dolayısıyla kişinin kendine değer biçmesi, (dinsel/toplumsal normların oluşturduğu) bir insan imgesine göre kendi değerini, yani kimliğini belirlemesi olarak görülmektedir. Bunun görünülerinden biri, kişinin “kendini” çevresinde geçerli bir insan imgesiyle karşılaştırması ve yaptıklarının bu imgeye uygunluğuna ya da aykırılığına göre kendine değer biçmesidir; bir diğeri de kişinin “kendine” ilişkin bilgisini, yani doğru değerlendirmenin ilk adımı olan *anlamayı* (eylemin ya da tutumun nedenini anlamayı) doğru bir şekilde gerçekleştirmekle edindiği kendine ilişkin bilgisini, kendi imgesiyle karşılaştırması ve buna uygunluğuna ya da aykırılığına göre kendine değer biçmesidir. Bu şekilde kendine biçtiği değer, kendi gözünde kendisinin değeri olmuş olur.

Kişinin o ana dek yaşamının dökümü sonucu gördüğü (bilgisini edindiği) kendisi, kendi imgesine **uymuyorsa**,³⁹ ‘kimlik krizi’ denilen insansal olguyla karşılaşılır.⁴⁰ Andronikos’un yaşantısının bu olguya örnek teşkil ettiği açıkça görülmektedir. Öyle ki, böyle bir karar (imparatorun kararı) karşısında, o ana dek kendini, yani o ana dek yaptıklarını ve o andaki durumunu, değerlendirmek zorunda kalan Andronikos, yaptığı muhasebe sonunda kendi imgesine aykırı bir Andronikos bulunca, yani hem o ana dek kendini, hem de o andaki kendini bu imgeye aykırı bulunca, kim olduğunu bilmez bir halde olur. Gerek o ana dek kendini, gerekse o andaki kendini göremeyen Andronikos, çıkar yol olarak, imgesine uygun bir “kendi” meydana getirmeyi uygun görür. Kendine istediği değeri biçebilmek ya da onurunu bu şekilde “korumak”, “kurtarmak” için kendini kendi imgesine uygun kılar öyküdeki son eylemiyle (geri dönmeyle). Böylece “Dini ahlakın mutlak yapısı, onun cezalandırma korkusu üzerine – yani itaatsizliğin korkunç sonuçları üzerine – ısrar etmesine yol açmıştır.”⁴¹

³⁸ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.39.

³⁹ Vurgu bana aittir.

⁴⁰ Kuçuradi, İoanna, Etik, TFK Yayınları, Ankara, 2006, s.162.

⁴¹ Hazlitt, Henry, Ahlakın Temelleri, çev. Mehmet Aydın&Recep Tapramaz, Liberte Yayınları, Ankara, 2006,s.405.

“Sıkışınca, karanlıkta bir adım, geri alınamayacak bir adım atan” Andronikos, başka türlü belirleyemediği kimliğini, bu defa karanlıkta atmadığı bir adımla belirler: İmparatorun emrine “hayır” demek üzere; onu ölüme götürecektir “hayır”ı ama inanmadığı bir “hayır”ı demek üzere, manastıra döner.⁴² Çünkü kendindeki insanı, onurunu korumanın tek yolunun dönmek olduğunu düşünmektedir. Aslında Andronikos'ta ölümü göze alacak kadar sağlam bir değer bilinci vardır. Ancak bu değerlerin yaşanabilmesinin ve yaşatılabilmesinin tek yolu olarak gördüğü inancı, kendisine dinsel ahlakın normlarıyla değer biçmesine neden olmaktadır. Nitekim ahlak, değer yargıları sistemi olup değer yargıları da değerlendirme normlarıdır; hazır normlarla yapılan değerlendirme, ezberdir ve ezbere yapılan bir şeye de bilgi denemez. Çünkü bu tarz değerlendirmelerin epistemolojik doğruluğu yoktur. Bu yüzden de insanın kendine ilişkin edindiği bilgi ile kendi imgesi uymadığında ortaya çıkan “kimlik krizi” denilen bir durum söz konusu olur.

Dolayısıyla Andronikos, yaşamı boyunca savunduğu değerler uğruna kurtuluşu, dönmekte (ölmekte) bulmaktadır:

Kaçışlar anlam taşımağa başlamıştı. Direnenler birbirini destekliyor, birbirini destekleyenler yeni bir güç kazandıklarının farkına varıyor ya da böyle bir saniye kapılıyorlardı. Belki, kaçışı buna bağlı olmayan adamlar da vardı bunların arasında, onlar başka nedenlerle ortadan yitiyorlardı. Ama onlar da kaçmış diye düşünülüyor, ortaya yeni bir iş, yeni bir felsefe, yeni bir değer konuyordu: Kaçmak. Bir ülkü, bir direnme, bir kahramanlık yolu oluyordu bu; aynı zamanda yeni bir baskı yolu... Andronikos ise, dışındaki inancı değil, kendi namusunu korumak üzere kaçmış, gene onun için dönmüş, kendi namusu uğruna ölüme katlanarak bencillikle suçlanabilmesini olanaksız kılmıştı.⁴³

Andronikos'un dönmeye karar vermesine, işkenceye rağmen dönme isteğinin arkasındaki nedenlere bakıldığında, kendi kendisiyle muhasebesinde kendine yönelik suçlamaların yer aldığı görülmektedir. Bu yüzden Andronikos, bunu bir namus meselesi olarak görüp dönmeye karar verir. Böyle bir kendi imgesine dayanamayıp, böyle yaşayamayacağını düşünerek, bundan kurtulmak için döner, çünkü tüm olumsuzlukların sebebini “korkmuş” olmasına dayandırmaktadır. Bu korkuya sebep olan, dinsel inanca

⁴² Kuçuradi, İoanna, Etik, TFK Yayınları, Ankara, 2006, s.163

⁴³ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.106.

bağlı olarak meydana gelen bir toplumun ya da kültürün dayattığı normatif (kural koyucu) yargılardır. Bu yargılar, olan hakkında bir şey söylemeyen, yani bir saptamada bulunmayan, olandan değil, olması gerekenden söz eder. Herhangi bir olan hakkında bir yargıda bulunulmadığı için de bu tür yargıların bir nesnesi yoktur ve bundan dolayı, sınanamazlar, çünkü bunlar bilgi değildir. Böylece Andronikos, bu tür yargılardan oluşan değer yargılarıyla kendine değer biçmektedir. Dolayısıyla Andronikos'un yaşamış olduğu "kimlik krizi", "kültürel kimlik krizi" olarak nitelendirilmektedir. "Kültürel kimlik krizi"ni Kuçuradi şöyle açıklamaktadır:

"Bugün sık sık sözü edilen "kültürel kimlik krizi", kişinin kendiyile ilişkisinde kendine farklı insan imgeleri açısından değer biçmesinin sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Kişi açısından bakıldığında "kültürel kimlik krizi", kendisine benimsetilmek ya da kabul ettirilmek istenen imgeyle değer biçen ve buna uymadığını gören, ama başka bildiği imgelerle de kendine değer biçip uymadığını gören kişinin, belirli psişik yaşantılardan – hiçbir yere ait olmama, korku, sipsivrilik v.b. yaşantılardan – oluşan ve onu ezen durumuna verilen addır. Toplumsal açıdan bakıldığında "kültürel kimlik krizi", değer biçme ve değer atfetmeden başka bir değerlendirme yolunu bilmeyen ve "kültürel", "ulusal" v.b. grupsal kimlikleri kişilere değer biçmenin baş ölçüsü haline getiren bir çevrenin yapay olarak yarattığı bir olgu olarak görünüyor."⁴⁴ Böyle bir çevrenin yapay bir ürünü olan, Andronikos'a değer yargılarıyla örülmüş bir yaşamda biçilen keşiş rolü, ona trajik bir son hazırlamıştır:

Önce Tanrıyı, sonra yaptıklarını, sonra inandıklarını, sonra inanmadıklarını, sonra inanmamayı, sonra yüreğindeki temel değerleri, sonra temel değersizliklerini, sonra acılarını, sonra yorgunluğunu, sonra dostluğu, sevgiyi, sonra umursamazlığı, sonra çocukluğunu, sonra aklına, sonra ağzına geleni, sonra artık yüreğinden, aklından bile kopmayanı söylemişti.

Söylememiştir.

Bütün bunlar söylenmişti kendisine.⁴⁵

Dolayısıyla Andronikos şimdiye dek inancının temsilcisi olarak bir keşiş sıfatıyla yaşamını sürdürdüğü gibi, son tahlilde bile yaşamını

⁴⁴ Kuçuradi, İoanna, Etik, TFK Yayınları, Ankara, 2006, s.163.

⁴⁵ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.112.

sorgularken, yine bu inancın vermiş olduğu hükümle konuş(turul)muştur. Yani sırf bir insan olan Andronikos değil, keşiş olan Andronikos konuşmuştur.

Sonuç: Bir Etik Kişi Örneği mi, Bir Tartuffe Örneği mi?

Andronikos'un yaşamış olduğu "kimlik krizi"nin beraberinde, deyim yerindeyse, bir 'anlam tutulması'na da yol açtığını söylemek yerinde olsa gerek. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi, kendiyle muhasebesinde söylediklerine bakıldığında en başından beri, kendini anlamaya çalışmasının yanısıra, kendiyle hesaplaşırken, bu hesaplaşma hep bir suçlama olarak görülmüştür. Nitekim insanları kandırdığını düşünerek kendini ikiyüzlü, Tartuffe olarak görmesi bunun en açık ve somut örneğidir. Oysa Andronikos, bir Tartuffe olmanın aksine, kendi imgesine ters düşmemek, sahip olduğu değerleri korumak adına ölümü göze alabilecek kadar sağlam bir değer bilinci olan etik kişi örneğini sunmaktadır. Dolayısıyla Andronikos bir Tartuffe değildir, çünkü öncesinde bir çıkar doğrultusunda inançsızlığını bilerek bir şey yapmıyordur. Bu yüzden kaçmadan önce, inanç denilen şeyin böyle kolayca değiştirilemeyeceğini savunarak imparatorun emrine karşı çıkmıştır. Bu düşünceleri öyküdeki şu ifadelerle desteklemek mümkündür:

Andronikos'un bütün anlattıklarında korku sözü geçmişti, ödleklilik, alçaklık, şerefsizlik sözleri geçmişti. Ama bir kez bile kendinden dışarıya sıçrayan bir pisliğin sözü olmamıştı anlattıklarında, saydıklarında. Andronikos belki bu temizliği yüzünden, hiç kimse de bilmese, kahraman olabilmisti.⁴⁶

Kendi suçunu, kendi kusurunu, çatlağını, gediğini bildikten sonra ne kendine kapıldı gerçekten, ne de başkalarına. Ancak kahramanlık da etmedi, ettirmedi de. Kimseden bir şey beklemedi. Çok çok, yaptığı kötülük için değil, sersemliği içinde iyi niyetle dolu bir gönülle işlediği hata yüzünden kargışlanacağını biliyor şimdi.⁴⁷

Bu kargışların da unutulacağı, bağışlanabileceği, artık yersiz görülebileceği bir zaman gelebilir. Şu kafasıyla bunu düşünebiliyor; o zaman da, bütün güzelliğiyle, bütün korkunçluğuyla, kendisine bir tek şey kalacak. Kimsenin bilmediği ama kendisini yapan şey...⁴⁸

⁴⁶ A.g.y.,s.103.

⁴⁷ A.g.y.,s.103-104.

⁴⁸ A.g.y.,s.104.

Andronikos'un böylesine sağlam bir değer bilinci olmasına ve içinde kaybolduğu şeyin (inanmadığını gördüğü andan itibaren yaşadığı boşluğun) dışına bir tür çıkış deneyi yapmasına rağmen "hayır"ını (hem de inanmadığı "hayır"ını) demek için dönmesinin nedeni, şimdiye dek yaşamında tüm yapıp etmelerini ve yaşadığı/yaşattığı etik değerleri inancından dolayı gerçekleştirmesidir. Nitekim tek dayanağı olan inancının da temelsizliğini görünce tüm yaşamı altüst olur. Çünkü Andronikos insan olarak sahip olduğu değerleri (etik değerleri) gerçekleştirmenin tek yolunun inancı olduğunu sanmaktadır.

"Dinsel dünya açıklamaları neden öyle, yani oldukları gibi olduklarının hesabını vermeyen, bunun hesabının sorulmasını da ilkece kabul etmeyen açıklamalardır. Kendilerine öylece inanılmasını isterler. Tek dertleri, dünya açıklaması ihtiyaçlarını nasıl olursa olsun bir şekilde kolay yoldan karşılamak olan insanlar için, temellendirilmiş olsun olmasın, ya da temellendirmesi akla yatkın olsun olmasın, bu kadarı, yani elde herhangi bir dünya görüşünün olması yeterli olabilmektedir."⁴⁹ Başka deyişle, bir (dinsel) inanca sığınmak, insanlara değerlerin yaşanmasını garanti altına almak gibi gelir. Ancak bu kolaylık Andronikos örneğinde olduğu gibi, başka türden zorluklar da yaratmaktadır. Böylece "Tanrının işine akıl sır ermez ve bizim kavrayışımız dışındadır savunması ardına gizlenmeye çalışmanın haklı bir nedenini bulmak güçtür."⁵⁰

O halde felsefi bakışın ve felsefi bilgiye dayanan bir dünya açıklamasının ya da görüşünün önemi açıkça görülmektedir. Bu yüzden Andronikos'a felsefeyi hatırlatmak, yani herhangi bir dine bağlı olmayan ve etik değerlerden, insanın değerinin bilgisinden, onurundan, erdeminden söz eden filozoflar olduğunu göstermek ve onu ölüme götüren karanlıktan, felsefenin aydınlattığı yolla çıkarmak gerekmektedir. Nitekim felsefe bir din değildir; filozoflar da peygamber değildir. Onlar hazır değer yargılarıyla ya da dogmalarla iş görmezler, kendi çabalarıyla düşünerek üretirler. Bu yüzden filozofların düşüncelerine "şunu yaparsan bu olur" düşüncesinden hareketle bir "paket" muamelesi yapılamaz. Bir tür düşünme etkinliği olan felsefede, insan bakar, görür, düşünür ve bir değerlendirme yaparak bunun sonucunda ister kabul eder, ister etmez. Bu bağlamda konuyla ilgili olarak Eagleton: "Hayatın belirli bir anlamının olmayışı, her insanın ona anlam kazandırmak

⁴⁹ Kaygı, Abdullah, "Felsefenin Felsefesi/Ne Olduğu Üzerine", *Düşünen Siyaset*, Temmuz, Sayı: 18, Ankara 2003, s. 54.

⁵⁰ Nuttall, Jon, *Ahlak Üzerine Tartışmalar*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011,s.42.

için sürdürdüğü çabanın nedenini de açıklığa kavuşturur. Eğer hayatlarımızın bir anlamı varsa bu anlam bizim onlara kazandırdığımız bir şeydir; onların hazırlop donattığı bir şey değil” der.⁵¹

Felsefe tarihine bu açıdan bakıldığında, felsefi düşünebilen insanlar için Platon'un önemi şu ifadelerinde açıkça görülmektedir: “Bir günlük ömrü olan ruhlar, yeniden ölümlü bir döneme girecek, yeniden doğumundan ölüm saklayan bir hayata döneceksiniz. Hayat periniz [*daimon*] sizi seçmeyecek, siz hayat perinizi seçeceksiniz. Sıra ilk kime çıkmışsa, seçmeye o başlayacak ve seçtiği hayat zorunlulukla ona bağlanacaktır. **Erdemin bir efendisi yoktur**⁵²: Hanginiz onu yüceltir ya da küçümserse, ona göre erdem sahibi olur ya da olmazsınız. Herkes seçtiğinden kendisi sorumludur. Tanrı sorumlu tutulamaz.”⁵³ Bir başka ifadeyle, erdem kimsenin malı değildir; kimseden icazet alınması gerekmez. İnsan olmanın bilincinde olmak yeterli olsa gerek. Fakat “Kutsal emir teorisyenleri bu konuda, Tanrının herkese neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlayabilmeleri için doğal bir yeti vermiştir biçiminde cevap verirler genelde.”⁵⁴

342

İşte Andronikos böyle bir din yüzünden kendi için bunları düşünüp böyle bir içsel soruşturmaya girer. Oysa “Andronikos ölmeyeceğine, ölmemesi gerektiğine, hiç değilse, ölmesi gerekmediğine inansa, kendini daha başka türlü idare edebilirdi belki.”⁵⁵ İnsanlara etik ve değer(ler) eğitimi verilirse ve erdem(ler) öğretilirse doğru değerlendirmeler yaparak doğru karar vermekte ve erdemli bir kişi olmakta bu kadar zorlanmayabilirler. Değerleri gerçekleştirme olanağını tüm bireyler taşır ve bunları gerçekleştirdikleri ölçüde erdemli bir kişi olurlar. Fakat insanlara değer bilinci vermek yerine, hazır, ezbere değer yargılarıyla donatılırsa birkaç defa rastlantısal olarak doğru eylemde bulunarak değer korusalar da kritik bir durumda (Andronikos'un yaşamında olduğu gibi) her şey tepetaklak olabilir. Dolayısıyla Andronikos etik bilgisine sahip biri olarak yaşamına ilişkin doğru değerlendirme yapabilseydi, insanlığa başka türlü de hizmet edebileceğini görebilirdi.

⁵¹ Eagleton, Terry, Hayatın Anlamı, çev. Kutlu Tunca, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.45.

⁵² Vurgu bana aittir.

⁵³ Platon, Devlet, çev. Hüseyin Demirhan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2002, 617e.

⁵⁴ Armstrong, Walter Sinnott, Tanrısız Ahlak, çev. Atilla Tuysan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s.100.

⁵⁵ Karasu, Bilge, Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.102.

UZUN SÜR MÜŞ BİR GÜNÜN AKŞAMI'NDA İNSAN: ETİK DEĞERLERİN
DAYANAĞININ YAŞAMSAL ÖNEMİ
Rahime ÇETİN

Tüm bu söylenenlerle amaçlanan şey, dünya karşısında bir tavır alan ve bir duruşa sahip bir varlık olan insanın bu tavrını ve duruşunu felsefi bilgi temelinde oluşturmasının ve buna bağlı olarak da etik bilgisiyle bir değer bilincine sahip olmasının önemini gösterebilmektir. Bunun için de *kendi bilgisini* edinebilmek, yani kim olduğunun, nasıl biri olduğunun bilgisini edinebilmek için kendindeki insanı gerçekten nesne edinebilmesi gerekir. Büyük düşünür Sokrates'in "kendini bil!" sözüyle bunu kastettiği söylenebilir. İnsan kendini bildiği sürece ne kutsal bir varlığa ne de yüce bir güce gerek duyar. Çünkü sevgi, saygı ve güven v.s. etik değerlerin varlık nedeni de bilinme nedeni de insan ve olanaklarıdır. Bu bilgiler doğrultusunda, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı* adlı eserinde Bilge Karasu, evrensel bir fenomenin tekil bir yaşayışını sunarak etik değerlerin insanın değerinin bilgisinden türetilmesinin önemini, aksi durumda neler olabileceğini, en çarpıcı biçimde göstermektedir.

UZUN SÜRMÜŞ BİR GÜNÜN AKŞAMI'NDA İNSAN: ETİK DEĞERLERİN
DAYANAĞININ YAŞAMSAL ÖNEMİ
Rahime ÇETİN

KAYNAKÇA

- Armstrong, Walter Sinnott, *Fanrısız Ahlak*, çev. Attila Tuygan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.
- Eagleton, Terry, *Hayatın Anlamı*, çev. Kutlu Tunca, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012
- Hazlitt, Henry, *Ahlakın Temelleri*, çev. Mehmet Aydın&Recep Tapramaz, Liberte Yayınları, Ankara 2006.
- Kant, Immanuel, *The Metaphysics of Morals*, çev. M. Gregor, Cambridge University Press, Cambridge 1991.
- Karasu, Bilge, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*, Metis Yayınları, İstanbul 2010.
- Kaygı, Abdullah, "Felsefeyle Edebiyat Arasındaki Farklı İlişkiler", *Felsefe ve Edebiyat*, Mustafa Günay- Ali Osman Gündoğan (ed.), Çizgi Kitabevi, Konya 2014, s. 73-86.
- Kaygı, Abdullah, "Felsefenin Felsefesi, Ne Olduğu Üzerine" *Düşünen Siyaset*, Temmuz, Sayı: 18, Ankara 2003, s. 53-60.
- Kaygı, Abdullah, "Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı'nda Andronikos, Uzun Sürmüş Bir Çağın Sonunda Türkiye", *Anadolu Sanat*, Bilge Karasu Özel Sayısı, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanlığı, Eskişehir 1996, s. 99-121.
- Kuçuradi, İoanna, *Çağın Olayları Arasında, Bir Değer Sorunu Olarak Özgürlük*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Kuçuradi, İoanna, *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- Kuçuradi, İoanna, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Kuçuradi, İoanna, *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2010.
- Kuçuradi, İoanna, *Uludağ Konuşmaları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Nuttall, Jon, *Ahlak Üzerine Tartışmalar*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.
- Platon, *Devlet*, çev. Hüseyin Demirhan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2002.